

การพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ ในการดูแลสัทธิวิหาริก

Development of Preceptor's Potential in Taking Care of Co-Resident

พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปงกุลโร)
Phrakrusamutpraphakorn (Chalerm Papungkaro)
นิสิตปริญญาเอก สาขาการจัดการเชิงพุทธ มจร.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาความหมายและคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ในทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสัทธิวิหาริก และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสัทธิวิหาริก ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า พระอุปัชฌาย์คือผู้ที่มีบทบาทในการคัดเลือกกุลบุตรและทำหน้าที่บรรพชาอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนา โดยมีหน้าที่ที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ส่งเสริมด้านการศึกษา 2) สงเคราะห์ด้วยสิ่งของที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ 3) คอยแนะนำตักเตือนในทางศีลธรรม และ 4) ดูแลในยามเจ็บป่วยหรืออาพาธ สำหรับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสัทธิวิหาริกมี 3 แนวทาง คือ 1) การพัฒนางานของพระอุปัชฌาย์ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 2) การเข้มงวดในการคัดสรรและดูแลสัทธิวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ และ 3) การกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, พระอุปัชฌาย์, สัทธิวิหาริก

Abstract

The purposes of this article were to study the meaning and qualification of Buddhist preceptor, to study the role and duty of Buddhist preceptor in taking care of co-resident, and to propose the development of preceptor's potential in taking care of co-resident. Content analysis was used for data analysis from related research and literature. Results showed that preceptor has played important role of selecting layman and ordain them into Buddhism. Four important roles were shown as a main duty for preceptors which consisted of educational encouragement, support basic needed objects for monkhood, always give positive advises, and look after when being sickness. Three aspects were suggested for development of preceptor's potential in taking care of co-resident. Using Kalyāṇamitta-dhamma to develop the preceptor's work was added for the first suggestion. Secondly, preceptor should strict and be considered while selecting co-resident. Lastly, both Sangha Supreme Council of Thailand and National Office of Buddhism should assess and follow up preceptor's work continually.

Keywords: Potential Development, Preceptor, Co-resident

บทนำ

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคงสืบต่อกันมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ก็ด้วยอาศัยกุลบุตรผู้มีศรัทธา มีความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บวชเข้ามาเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ได้ศาสนทายาทที่มีคุณภาพก็คือพระอุปัชฌาย์ ผู้ที่ให้การอุปสมบทแนะนำข้อวัตรปฏิบัติ หลักพระธรรมวินัย ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตและข้อห้ามแก่สัทธิวิหาริก เพราะพระอุปัชฌาย์ คือผู้ที่เห็นโทษน้อย โทษใหญ่ แล้วคอยตักเตือนและให้ระลึกถึง (วิ. อ. (ไทย) 1/9 /85) ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันและวางกฎระเบียบให้แก่ผู้ที่อุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนา ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือเพื่อนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนและความดำรงมั่นของพระพุทธศาสนา

พระอุปัชฌาย์คือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นด่านแรกที่สำคัญในการพิจารณาบุคคลผู้ที่ต้องการจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาคือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการฝึกฝนผู้ที่เข้ามาบวชให้กลายเป็นศาสนทายาทที่ดีและมีคุณภาพ มีความสมบูรณ์ด้วยความรู้ สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ดังนั้น พระสงฆ์ที่จะได้รับเลือกให้เป็นพระอุปัชฌาย์นั้นจำเป็นต้องผ่านกระบวนการคัดเลือก ทั้งนี้เพื่อให้ได้พระอุปัชฌาย์ที่มีคุณภาพ รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการให้บรรพชา และอุปสมบท โดยที่พระอุปัชฌาย์นั้นได้ปฏิบัติภารกิจเพื่อพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์ 3 แนวทาง คือ การให้บรรพชาอุปสมบท การอบรมพระธรรมวินัย และการปกครอง ซึ่งทั้ง 3 บทบาทนี้ เป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาพระนวกะให้สมบูรณ์ด้วยวิชา ความรู้พระธรรมวินัย และจรณะ การประพฤติที่สั่งตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นที่พึ่งของชาวโลก และเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพานในที่สุด (สุทัศน์ ไชยยะภา, 2543) ถ้าพระอุปัชฌาย์ปฏิบัติตนได้ถูกต้อง และชี้แจงแก่ศิษย์ได้ถูกต้อง จะเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความอบอุ่นแก่ศิษย์ หรือมีความเข้าใจพระธรรมวินัยดีเมื่อศิษย์ประพฤติล่วงละเมิด ก็สามารถแก้ไขได้ถูกต้องตรงตามพระวินัย

พระอุปัชฌาย์จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาอุปสมบท ถ้าพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ที่ย่อหย่อนปล่อยปละละเลย ขาดความรู้หรือขาดความเข้มงวด ให้การบรรพชาและอุปสมบทแก่กุลบุตรโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่รอบคอบ ทำให้ผู้ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาปลอมปนเข้ามาบวช หรือเมื่อให้การบรรพชาอุปสมบทแล้ว ไม่เอาใจใส่ดูแลปล่อยปละละเลยสัทธิวิหาริกของตน ทำให้มีพระภิกษุและสามเณรประพฤติเสียหาย เป็นที่มัวหมองแก่พระพุทธศาสนา ดังนั้น พระอุปัชฌาย์ถือได้ว่า เป็นกำลังสำคัญในการบรรพชาอุปสมบท เพราะเป็นบุคคลที่คอยคัดสรรและนำอุปสัมปทาเปกขะเข้ามาใช้ชีวิตในพระศาสนา อีกทั้งยังเป็นผู้คอยดูแล ให้การศึกษาอบรมสัทธิวิหาริกให้ได้รับการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของพระศาสนา คือ การอบรมพระธรรมวินัย และการปกครองสัทธิวิหาริกในสังกัดของตนเอง (พระครูนิพัทธ์ธรรมโสภณ (บุญลือ ขวโน), 2556) จากความสำคัญดังกล่าวจึงทำให้ผู้เขียนสนใจในการศึกษาและนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสัทธิวิหาริกเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเป็นลำดับต่อไป

1. ความหมายและคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ในทางพระพุทธศาสนา

1.1 ความหมายของพระอุปัชฌาย์ในทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความหมายและคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ สามารถสรุปเป็นรายละเอียดที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538; พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

ความหมายของพระอุปัชฌาย์ในคัมภีร์ในพระไตรปิฎกให้ความหมาย “พระอุปัชฌาย์” ไว้ว่า พระอุปัชฌาย์พึงประพฤติชอบ พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สัทธวิหาริก (ผู้อยู่ด้วยกัน) (วิ.ม.4/81) ด้วยอุทเทส (การยกขึ้นแสดง แนะนำตักเตือน) และการบอกอนุศาสน์ (คำชี้แจงที่พระอุปัชฌาย์บอกแก่ผู้บวชหลังจากบวชเสร็จ) (วิ.จ. (ไทย) 7/377/251) นอกจากนี้นักวิชาการไทยยังได้ให้ความหมายของพระอุปัชฌาย์ไว้ ได้แก่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายรูปศัพท์ของคำว่า “อุปัชฌาย์” โดยเขียนเป็นอักษรโรมัน คือ Upajjhāya และในภาษาอังกฤษนิยมเรียกคำนี้ว่า a spiritual teacher หรือ preceptor พระอุปัชฌายาจารย์ หรือ พระอุปัชฌาย์ และในขณะที่พระธรรมกิตติวงศ์ ได้ให้ความหมายของอุปัชฌาย์ไว้ว่า “อุปัชฌาย์” (อุ-ปัด-ชา/อุบ-ปัด-ชา) โดยพยัญชนะหมายถึงผู้เข้าไปเพ่ง คือ ผู้คอยดูแลเอาใจใส่ คอยแนะนำพร่ำเตือนอบรมและสั่งสอน สัทธวิหาริก (ลูกศิษย์) ของตน ซึ่งก็คือพระเถระผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในการบวชให้แก่กุลบุตร เรียกว่า “Buddhist preceptor” และในปัจจุบันได้นำเสนอความหมายตามสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไว้ว่า พระอุปัชฌาย์ หมายถึง พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการบรรพชาอุปสมบทพระอุปัชฌาย์ มี 2 ประเภท คือ พระอุปัชฌาย์สามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ และพระอุปัชฌาย์วิสามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช ในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลหนึ่ง ให้มีพระอุปัชฌาย์เพียงหนึ่งรูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ

1.2 คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ในทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาข้อกำหนดที่ปรากฏในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและงานเขียนของนักวิชาการ สามารถสรุปคุณสมบัติของพระภิกษุ ผู้จะดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557; สมิตธิพล เนตรนิมิตร, 2553) นัยที่ 1 พิจารณาจากคุณสมบัติจากแนวทางที่นำไปใช้ในทางปฏิบัติในปัจจุบันมีต่อไปนี้

- 1) มีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง
- 2) มีพรรษาพ้น 10 พรรษา
- 3) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตราย
- 4) มีประวัติความประพฤติดี
- 5) เป็นที่นับถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์
- 6) เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอก เว้นแต่ในบางท้องถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน

7) มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดี ตามพระธรรมวินัยและสามารถบำเพ็ญกรณีภัยอันอยู่ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ได้

8) มีความรู้ความสามารถ ทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์

ในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้พิจารณาเลือกพระสังฆาธิการผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้น แล้วรายงานรับรองขอแต่งตั้งเสนอขึ้นไปตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาค

นัยที่ 2 เป็นนัยที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (วิ.ม. (บาลี) 4/84/92 อ้างถึงใน สมิตธิพล เนตรนิมิตร, 2553) พิจารณาจากคุณสมบัติต่อไปนี้

- 1) มีศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะของพระเสขบุคคล
- 2) ตนเองมีศีลและชักชวนผู้อื่นในศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะของพระเสขบุคคล
- 3) มีศรัทธา หิริ โอตตัปปะ ไม่เกียจคร้าน มีสติมั่นคง
- 4) ไม่วิบัติในอธิศีล อาจารย์ ภิภุช เป็นพหูสูต มีปัญญา
- 5) สามารถทำเองหรือใช้ผู้อื่นพยาบาล ระงับความกระสันบรรเทาความเบื่อหน่ายของศิษย์ รู้จักอาบัติ และวิธีออกจากอาบัติ
- 6) สามารถฝึกจิตในอภิสมาจารสิกขา อาทิพรหมจริยกาสิกขา แนะนำในอภิธรรม อภิวินัย เปลื้องความเห็นผิดของศิษย์ได้
- 7) รู้จักอาบัติ อนาบัติ อาบัติหนัก อาบัติเบา จำพระปาฏิโมกข์ได้ดี
- 8) รู้จักอาบัติ อนาบัติ อาบัติหนัก อาบัติเบา มีพรรษาเกิน 10 พรรษา

ทั้งนี้ พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะตนและเฉพาะภายในเขตอำนาจที่ปกครอง คือ ถ้าเป็นเจ้าอาวาส ภายในวัดของตน ถ้าเป็นเจ้าคณะตำบล ภายในเขตตำบลของตน ทั้งนี้ พระอุปัชฌาย์ ที่ดำรงตำแหน่งประธานหรือกรรมการมหาเถรสมาคมไม่จำกัดเขต และก่อนเริ่มพิธีบรรพชาอุปสมบท พระอุปัชฌาย์ต้องพบและสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อน จึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ โดยที่คุณลักษณะของกุลบุตรที่พระอุปัชฌาย์ต้องพิจารณา มีดังนี้

- 1) เป็นคนมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตำบลหรืออำเภอที่จะบวช และมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม หรือแม้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอื่น แต่เมื่อสอบสวนแล้วปรากฏว่า เป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ใช่คนจรจัด
- 2) มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ไม่มีความประพฤติเสียหาย เช่น ดิตสุราหรือยาเสพติดให้โทษ
- 3) มีความรู้อ่านและเขียนหนังสือไทยได้
- 4) ไม่เป็นผู้มีทมิฬวิบัติ
- 5) เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ ไม่เป็นคนชราไร้ความสามารถหรือทุพพลภาพ หรือพิการ
- 6) มีสมณบริขารครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย
- 7) เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทด้วยตนเองและถูกต้อง ไม่วิบัติ

ดังนั้น กุลบุตรผู้ต้องการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีคุณลักษณะตรงตาม 7 ข้อที่กล่าวมานี้ ซึ่งมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้พิจารณาคุณสมบัติเหล่านี้

2. บทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสังฆวิহারิก (สังฆวิহারิกวัตร)

2.1 บทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสังฆวิহারิกตามพระไตรปิฎก

ในที่นี้ขอนำเสนอเนื้อหาจากในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 มหาวรรค ภาค 1 ว่าด้วยเรื่อง “สังฆวิহারิกวัตร” คือ วัตรที่อุปัชฌาย์ต้องปฏิบัติต่อสังฆวิহারิก ดังต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌาย์พึงประพฤติชอบในสัทธินิหาริก วิธีประพฤติชอบในสัทธินิหาริกนั้นมีดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สัทธินิหาริก ด้วยอุทเทสปริปุจฉา โอวาท และอนุศาสน์

ถ้าอุปัชฌาย์มีบาตร สัทธินิหาริกไม่มีบาตร อุปัชฌาย์พึงถวายบาตรแก่สัทธินิหาริก หรือพึงทำการชวนชวายเป็นว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บาตรพึงเกิดขึ้นแก่สัทธินิหาริก”

ถ้าอุปัชฌาย์มีจีวร สัทธินิหาริกไม่มีจีวร อุปัชฌาย์พึงถวายจีวรแก่สัทธินิหาริก หรือพึงทำการชวนชวายเป็นว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ จีวรพึงเกิดขึ้นแก่สัทธินิหาริก”

ถ้าอุปัชฌาย์มีบริขาร สัทธินิหาริกไม่มีบริขาร อุปัชฌาย์พึงถวายบริขารแก่สัทธินิหาริก หรือพึงทำการชวนชวายเป็นว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บริขารพึงเกิดขึ้นแก่สัทธินิหาริก”

ถ้าสัทธินิหาริกเกิดความไม่ยินดี อุปัชฌาย์พึงช่วยระงับ หรือพึงบอกภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่สัทธินิหาริก

ถ้าสัทธินิหาริกเกิดความรำคาญ อุปัชฌาย์พึงช่วยบรรเทา หรือพึงบอกภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทา หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่สัทธินิหาริก

ถ้าสัทธินิหาริกเกิดความเห็นผิด อุปัชฌาย์พึงให้สละเสีย หรือพึงบอกภิกษุอื่นให้ช่วยให้สละเสีย หรือพึงแสดงธรรมกถาแก่สัทธินิหาริก

ถ้าสัทธินิหาริกต้องอาบัติหนัก ควรแก่ปริวาส อุปัชฌาย์พึงทำการชวนชวายเป็นว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงให้ปริวาสแก่สัทธินิหาริก”

ถ้าสัทธินิหาริกควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม อุปัชฌาย์พึงทำการชวนชวายเป็นว่า “ด้วยอุบายอย่างไรหนอ สงฆ์พึงชักสัทธินิหาริกเข้าหาอาบัติเดิม”

ถ้าสัทธินิหาริกเป็นไข้ อุปัชฌาย์พึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ถวายน้ำชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถ้าสัทธินิหาริกเป็นไข้ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรอนกว่าสัทธินิหาริกนั้นจะหาย” (วิ.ม. (ไทย) 4/67/88-92)

โดยสรุป บทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสัทธินิหาริก แบ่งเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) เอาธุระในการศึกษา 2) สงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร และบริขารอื่นๆ 3) ชวนชวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด และ 4) พยาบาลเมื่ออาพาธ ซึ่งพระอุปัชฌาย์ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ครบครอบคลุมตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ได้สมบูรณ์

2.2 บทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสหวัฑฒนาตามกฎมหาเถรสมาคม

จากการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ.2536) หมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่องหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ดังปรากฏในกฎมหาเถรสมาคมข้อที่ 12 ถึง ข้อที่ 20 ดังนี้ (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), 2549)

ข้อที่ 12 พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะตน และเฉพาะภายในเขตตามที่อยู่ได้

ข้อที่ 13 พระอุปัชฌาย์ต้องพบและสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อนจึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้

ข้อที่ 14 พระอุปัชฌาย์ต้องงดการให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนต้องห้ามเหล่านี้ หนึ่งอาญาแผ่นดิน หนึ่งราชกร ต้องหาคดีอาญา จำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ มีโรคติดต่อที่น่ารังเกียจ พิจารณาไม่สามารถปฏิบัติกิจของศาสนาได้

ข้อที่ 15 พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทในวัดใด ต้องได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาสวัดนั้น

ข้อที่ 16 เจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์จะรับผู้ใดบวชต้องมีผู้รับรองและให้ผู้รับรองของผู้นั้นนำผู้จะมาบวชมาอมตัวพร้อมใบสมัครและใบรับรอง

ข้อที่ 17 เจ้าอาวาสผู้มีได้เป็นพระอุปัชฌาย์จะรับผู้ใดบวชในวัดของตน ให้นำผู้สมัครขอบรรพชาอุปสมบทไปอมตัวแก่พระอุปัชฌาย์

ข้อที่ 18 ใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท พระอุปัชฌาย์จะเก็บรักษาไว้ฉบับหนึ่ง

ข้อที่ 19 พระอุปัชฌาย์เมื่อให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรแล้ว มีหน้าที่ต้องถือเป็นภาระธุระปกครองดูแลสั่งสอนสหวัฑฒนาของตนให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติและต้องชวนช่วยให้ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัย

ข้อที่ 20 พระอุปัชฌาย์ต้องส่งบัญชีสหวัฑฒนาของตนตามความในข้อ 41

กล่าวโดยสรุปบทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์นั้นได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก ต่อมามหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ ได้มากำหนดเป็นกฎที่ว่าด้วยเรื่องหน้าที่พระอุปัชฌาย์ไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของพระอุปัชฌาย์

3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสหวิหาริก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสหวิหาริก ได้ดังต่อไปนี้

3.1 การพัฒนางานของพระอุปัชฌาย์ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม

ประกอบด้วยองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการดังนี้

- 1) ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจในฐานะเป็นที่สบาย และสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม
- 2) ครุ เป็นที่เคารพในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
- 3) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่องในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริงทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้ง ภูมิใจ
- 4) วตฺตา จ เป็นนักพูดรู้จักชี้แจงให้เข้าใจรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไรคอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- 5) วจนกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำคือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว
- 6) คมกิริณจ กถิ กตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้ เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
- 7) โน จฺญฺฐาเน นิโย ซเย ไม่ชักนำในฐานะคือไม่ แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อม

3.2 การพัฒนางานของพระอุปัชฌาย์ด้านการคัดสรรและดูแลสหวิหาริก

- 1) มีความเข้มงวดในการคัดคนที่จะเข้ามาบวชโดยยึดหลักพระธรรมวินัยและกฎของมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด รวมทั้งกฎหมายบ้านเมือง
- 2) อบรม ดูแล และสั่งสอน พระนวกะผู้บวชใหม่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องทั้งในส่วนของการศึกษาและการปฏิบัติกรรมฐาน
- 3) เอาใจใส่สหวิหาริกที่ตนอุปสมบทให้ ให้ได้รับการพัฒนาตามหลักพระวินัยจนจะพ้นนิสสัยมุตตะกะ (พ้นจากจากความดูแลของอุปัชฌาย์เมื่อบวชได้ครบ 5 พรรษา)

3.3 การกำกับดูแลพระอุปัชฌาย์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสหัตถิวิหริของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้ (พระมหาเกรียงไกร เกริกชัยวัน, 2554)

- 1) มีการคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นพระอุปัชฌาย์อย่างรอบคอบ และควรมีการเพิ่มกิจกรรมฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์เกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกที่ดีในการเป็นพระอุปัชฌาย์ และการให้ความรู้เกี่ยวกับการตรวจสอบผู้มาขอบวชและวิธีแก้ปัญหาต่างๆ
- 2) มีการติดตามประเมินผลพระอุปัชฌาย์ที่ผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว มีการประชุมร่วมกัน และแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- 3) ควรมีกฎหมายหรือข้อบังคับที่เข้มงวดในการบังคับใช้กรณีที่เกิดการบกพร่องต่อหน้าที่

สรุป

พระอุปัชฌาย์คือผู้ที่มีบทบาทในการคัดเลือกกุลบุตรและทำหน้าที่บรรพชาอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนา โดยมีหน้าที่หลักสำคัญ 4 ประการ คือ 1) ส่งเสริมด้านการศึกษา 2) สงเคราะห์ด้วยสิ่งของที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ 3) คอยแนะนำตักเตือนในทางศีลธรรม และ 4) ดูแลในยามเจ็บป่วยหรืออาพาธ สำหรับแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลสหัตถิวิหริมี 3 แนวทาง คือ 1) การพัฒนางานของพระอุปัชฌาย์ตามหลักกัลยาณมิตรธรรม 2) การเข้มงวดในการคัดสรรและดูแลสหัตถิวิหริของพระอุปัชฌาย์ และ 3) การกำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2552). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูนิพัทธ์ธรรมโสภณ (บุญลือ ชวโน). (2556). **การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการสอนมูลกรรมฐาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน). (2549). **คู่มือพระอุปัชฌาย์ฉบับย่อ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมเมธี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระมหาเกรียงไกร เกริกชัยวัน. (2554). **กระบวนการคัดเลือกและวิธีการฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมิทธิพล เนตรนิมิต. (2553). **ภาพชีวิตของพระสงฆ์ในอริยวินัย**. กรุงเทพมหานคร: นิโอดีจิตอล จำกัด.
- สุทัศน์ ไชยะภา. (2543). **บทบาทพระอุปัชฌาย์ต่อการพัฒนาคุณภาพพระนวกะ: ศึกษาเปรียบเทียบบทบาท พระอุปัชฌาย์เถรวาทและพระอุปัชฌาย์มหายานในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์อักษรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). **พระอุปัชฌาย์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=2266:29&catid=96:2009-09-19-10-13-59&Itemid=326 [30 ธันวาคม 2557].